

P. K. Pedersens erindringer

Efter opfordring fra flere sider om at nedskrive mit livs erindringer, hvortil jeg først sagde nej, har jeg nu besluttet mig til at gøre et forsøg derpå.

Min slægt på min faders side kan jeg kun følge tilbage til 1712, da blev Niels Kjeldsen fra Vilslev gift med Kjersten Svendsdatter af Darum. Deres søn Svend Nielsen blev fader til min bedstefader Kjeld Kjeld Svendsen hvis søn Peder Kjeldsen er min fader, min moders fader var søn af kromand Kristen Nielsen i Ølgod og hed Peder Christensen, han blev degn i Darum 1813, og havde da bryllup med Marie Christine Jonsen fra Rødding i Sønderjylland, hvor han havde været huslærer på Røddinggård.

Mine forældre havde bryllup den 18. oktober 1834, vi blev 4 søskende, den ældste Kjeld Svendsen Pedersen, den næste Bodil Pedersen, derefter blev jeg født 19. januar 1840, og den yngste Marie Pedersen.

Min skolegang begyndte allerede da jeg var 4 ¼ år gammel, velsagtens fordi det var min bedstefader der var lærer. Om sommeren holdt han jo skole for de små, de større børn der kunne hjælpe til med kreaturerne og andet arbejde var ikke skolepligtig om sommeren. Om vinteren havde vi en anden lærer der holdt skole for børn indtil 10 års alderen. Han var en meget pligttro mand, der fulgte reglementet for skoleordningen og disciplinen efter skoleforordningen af 1814 nøje.

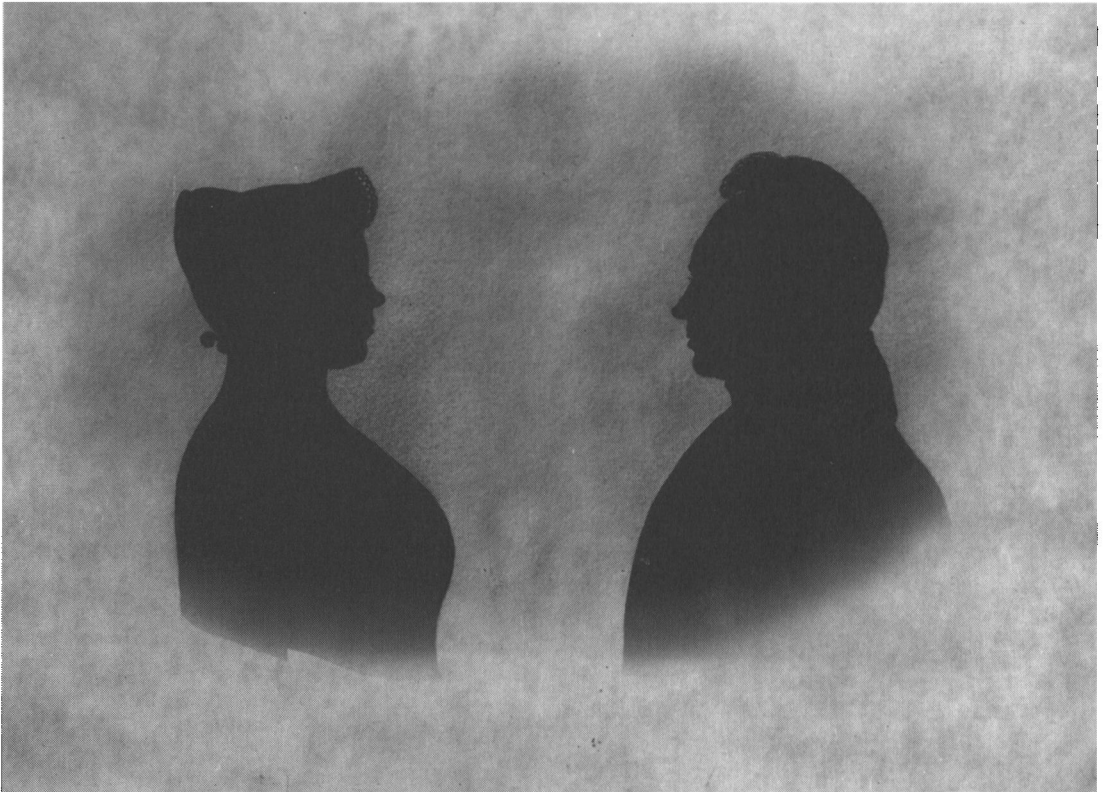
Den indbyrdes undervisning bestod i, at de lidt ældre børn underviste de mindre børn.

Skolestuen for yngste klasse var således indrettet: ved den vestre, nordre og østre side var der langs væggene fastgjort et bord af godt ½

alens bredde og over bordene en til væggen fastgjort træliste omtrent ½ alen over bordet, i denne liste var der isat små pinde til at hænge tabeller på, foran bordene var der løse bænke. Midt i stuen stod der 2 brede borde også med løse bænke foran, midt på disse borde var der opstandere omtrent ½ alen høje med en liste henover ligeledes med pinde i til at hænge tabeller på, den venstre side af det østre bord var indrettet således: der var en ophøjet kant på hver side af bordpladen hvori der var indskåret et spor hvortil en skodde passede. Denne bordplade blev belagt med tørt sand, som opbevaredes i en skuffe i den ene bordende, og ved at trække skodden hen over sandet blev det pænt udglattet. I dette sand fik vi så vores første øvelse i at skrive tal og bogstaver, med en lille drejet pind af 5 tommerslængde. Ved sådan en bordlængde var der ansat en hjælper og en bihjælper for hver 2 mindre børn, for at lære dem at skrive eller læse efter de ophængte tabeller. Læreren skulle så holde orden og holde kontrol med hvem der skulle være hjælper og bihjælper og føre skoleprotokollen. Dette var den indbyrdes undervisning. Langs alle 4 sider i skolestuen var der oppe ved loftet anbragt en liste af omtrent 5" bredde med numre, der begyndte med nr. 1 til venstre for indgangsdøren og endte med nr. 60 til højre for døren. Under disse numre måtte hver stå mens der blev sunget et vers om morgenen og om aftenen, og mens lektierne om morgenen blev hørte, og disse skulle man kunne udenad som en remse, og hvem der ikke kunne dette, kom hen til døren at stå, for der at læse på lektionen, og når de så efter en tids forløb atter blev hørt deri og ikke kunne remse den op, fik de

som regel slag i hænderne af et ris, der var sammenbundet af pilekviste. De drenge der jævnlig ikke kunne deres lektier, enten af manglende evne til at lære udenad, eller forældrenes ligegyldighed med at holde dem til læsning hjemme, fik ofte ris efter første ophøring. Pigerne mindes jeg dog ikke, at have fået ris, og sjældent kom nogle af dem ned til døren. Om det så var fordi de var mere lærenemme end drengene, eller overbærenheden med dem var større, ved jeg ikke. Når lektierne var hørte katekiserede han lidt med de større børn i denne klasse. Når det var til ende, gav

læreren et lille fløjt i en benfløjte han havde hængende i en snor ved vesten, og så begav alle børnene sig med hænderne på ryggen hen til de læse-skrive- eller regnetabeller hvortil de var nået. Når det var frikvarter, gav læreren atter et fløjt når kvarteret var omme. Når dagen var til ende, og hver var gået hen og stå under det førømtalte nummer blev der sunget aftensang, og derefter skulle børnene i nummerorden kysse hånden og give læreren den til godnat. Pigerne der havde højeste nr. gik først ud, og vi der stod lige ved udgangsdøren (jeg havde nr. 3) måtte gå udenom de to midterste bor-



Dejn Peder Christensen (f. i Ølgod 1788, død i Darum 1850) og hustru. P. K. Pedersens bedsteforældre.

de i nrorden med hænderne på ryggen og kom altså sidst ud, det var ikke morsomt.

Hygiejnen i skolen var ikke som nuomstunder, vi sad jo med træskoene på i skolen og i sølet føre og snevej, kunne gulvet se frygteligt ud. Vi havde en bilægger kakkellovn, der var så gammel, at der var brændt hul på den ud til den side hvor jeg stod, og når så degnens pige fyrede i den, og vinden stod lige på døren til fyrrummet, kunne ilden slå flammer og røg ud af hullet.

Hvert år den 21. december, Tomasestag, gjorde læreren gilde for os. Det begyndte om morgenen ved daggry og varede til hen ved kl. 3 om eftermiddagen. Vi blev da beværtet 1 gang med tør sigtekage, 1 gang med en kringle og en gang med en kop pebernødder, og til hver gang fik pigerne et lille glas mjød og drengene et lille glas brændevin med sirup i.

I øverste klasse var bordene stillet i 2 rækker med en gang op midt imellem, ved hvert bord sad 4 eller 5 børn. Også der skulle Birks bibelhistorie og Balles læreborg læres udendad, skønt vi forstod grumme lidt deraf. Min bedstefader, der var førstelærer, brugte dog, at fortælle noget historie for os, og riset brugte han kun sjældent. Han døde 1850.

Om andenlæreren skylder jeg dog at tilføje, at han udenfor skolen var en stor børneven, når han i skolen brugte riset så meget, så var det af pligtopfyldelse efter skolelovens fordringer. Derefter fik vi en lærer Jørgensen fra Henne. Han var en meget dårlig lærer, var forfalden til druk, mødte tit fuld i skolen, og så var agtelsen jo væk og kun ved hjælp af Tampen kunne han skaffe lydighed. Nogle år efter at jeg var konfirmeret, blev han af provst Ramming anmodet om at søge sin afsked.

I mit barndomshjem havde vi altid 2 tjenestekarle og 2 piger. Skiftetiderne dengang var altid Mikkelsdag d. 29. september. Husfliden dengang var meget mere end nu om stunder,

så godt som alt tøj blev hjemmelavet. De fem aftener om ugen kartede begge karlene og den yngste pige uld hver aften, lørdag aften var de fri. Min mor og den ældste pige spandt trøjerne, dette var de sædvanligvis færdig med til jul.

Når min fader var i Ribe for at gøre indkøb til julen, blev der sædvanligvis købt 1 eller 2 bundter hør, som min moder så efter kongedag (thi så længe varede julen) hegledede, og hun og pigerne spandt det. Uldtøjet og linnedet blev så senere vævet af en husmandskone. Sådant blev så godt som alt tøj og linned hjemmelavet. Der var også gårdmandskoner som selv vævede det.

Efter jul snoede karlene om aftenen inde i stuen simer til tækkereb af havre eller rugtag. Gulvene i stuerne var dengang ikke ferniserede som nu, de var strøet med hvidt sand. Som barn mindes jeg, at jeg ofte sad og holdt tentolen for bedstefader, når han vandt det garn, som mor og pigen havde spundet, og så fortalte han for mig, og så var jeg lutter øre. Han havde været soldat i 8 år. Han tjente som dreng i Hjerpsted præstegård i Sønderjylland, og blev konfirmeret derude, præstens datter lærte ham at tale tysk, hvad der senere kom ham til gode, da han som soldat kom til at ligge i Rensborg, han havde god hukommelse og kunne fortælle godt om hans forskellige oplevelser, så mit barneøre lyttede spændt dertil. Han var en god sanger, jeg mindes således; når han, der i de sidste vintre, han levede, som oftest måtte holde sengen, så om jule- eller nytårsaftener, når fader eller moder ikke godt kunne komme på tonen til de salmer de ville synge, så kunne han inde i sengen istemme tonen og være forsanger.

Når vi børn om aftenen havde lært vore lektier og fader var hjemme og der ingen fremmede var, læste han gerne højt for os af bøger fra det lille bibliotek, som opbevarede hos andenlæreren Peder Jakobsen. Jeg mindes han

læste Grundtvigs oversættelse af Saksos grammatikus, Ingemanns romaner, Tusind og een nat og flere. Foruden Ribe Stiftstidende, som min fader sammen med tre andre holdt, holdt han også et lille ugeblad *Almuevennen*, der indeholdt småfortællinger, som han også læste højt for os. Denne højtlesning tiltalte mig meget mere end lektielæsningen, der jo var en vedvarende gentagelse af det samme, indtil man kunne remse det op udenad uden at forstå noget deraf. Højtlesning i hjemmet tror jeg ikke var almindeligt i sognet. Kirkegangen var i almindelighed ret god, uden at man mærkede nogen kristelig vækkelse, præsterne var vistnok nærmest rationalister dengang. Den første præst jeg mindes var P. Jørgensen, en meget elskværdig mand, og hans kone en ualmindelig energisk kvinde, de kom ofte i mit hjem. I deres hjem var der sommetider unge piger, vel sagtens for at lære husholdning hos den energiske præstekone. Jeg mindes således, at der i 1847 var en proprietærdatter fra Jels, Doris Henningsen, hvis fader var ude at besøge hende. Præsten og Henningsen besøgte også mine forældre. Præsteembedet i Oksenvad og Jels var da ledigt og Henningsen sad da for bordenden og opfordrede Jørgensen til at søge det, og sagde da, at embedet var så fedt, at han kunne sidde og skrabe penge sammen dernede. Jørgensen søgte embedet og fik det, men året efter udbrød krigen og så var Henningsen og flere af proprietærene deromkring tysksindede og blev hans værste modstandere, hvad fru Jørgensen i *Oldemors erindringer* en slægtsbog, har givet en skildring af. Efter Jørgensen fik vi pastor Ramsing der senere blev Provst. Ved ham blev jeg konfirmeret. Han flyttede fra Darum 1862 til Vester Skjerninge. Derefter fik vi pastor Gad, om hvem jeg senere fortæller lidt. Efter ham kom pastor Fejlberg, om hvem jeg også senere fortæller lidt.

Her på egnen levede husbond og madmoder sammen med tjenestefolkene, hvad de da også gør endnu, men der er alligevel stor forskel. Den gang blev folkene sædvanligvis flere år på samme sted, ja, i mit hjem havde vi endog en karl i 13 år, det blev betragtet som en skam at skulle flytte hvert år. Lønnen var ikke stor, i 1847 fik den ældste karl i mit hjem 13 rdl. i løn, den anden karl 10 rdl., den ældste pige fik 10 rdl., den yngste 8 rdl. og drengen 3 rdl. En rdl. er lige med 3 kr. 20 øre. Trods denne lille løn kunne en ordentlig karl endda få noget til overs, og det ansåes for en dårlig pige, der ikke havde en seng når hun blev gift. Skønt tidene den gang var gået noget op efter den elendige tid for bønderne efter Statsbankerotten i 1813, var der dog kun små priser på hvad landmanden kunne frembringe. Her på egnen var lidt kornsalg og kreatursalg hovedindtægten. I mit hjem blev der gerne hen på sommeren købt 8-10 jydsk stude, som så blev græsset på engene i eftersommeren og fodret om vinteren, så blev de solgt om foråret, de kom så syd på og blev fedet i marskenge om sommeren. Betalingen for disse stude skete næsten altid i lybsskillinger, der var indpakket 10 rdl. i hver pakke lig en cikoretutte, med en laksegl for begge ender med den mands navn, som havde pakket dem og altså indestod for indholdets rigtighed. Af disse tutter blev der ved modtagelsen talt een og hvis den passede blev de andre modtaget uden eftertælling. Som skat på amtsstuen kunne denne mønt ikke bruges, så måtte man til en købmand for at få dem omsat i dansk mønt, og det kostede så nogle skilling på hver specie.

Indtægten af svin var ubetydelig, i mit hjem havde vi hvert forår 2 søer, der lagde grise, disse blev sædvanligvis solgt til en mand fra Ballum, der handlede med dem, med undtagelse af tre, som vi selv beholdte, de to til at fare med grise til næste forår og 1 til slagning i hjem-

met. De to gamle søer blev så om efteråret fodret, slagtet og solgt inden jul til en købmand i Ribe. Smør blev der jo også solgt meget af, men det kostede ikke meget og der blev ikke taget megen hensyn til kvaliteten.

Hver mand havde sine kreaturer og får mærket med et bestemt mærke i ørerne og da markerne lå så adsplittede, vi havde vor mark, eng og mose på 20 forskellige steder, så var der lejet en markmand, der om sommeren gik rundt på marker og enge for at påse at kreaturerne, fårene og hestene var hver på sin bestemte plads. Var der så et dyr kommet løs eller kommet af fennen det skulle gå i, så blev det noteret med en streg i hans lommebog, hvor han havde hver mands navn og mærke optegnet. Samme dag skulle han så melde det hos vedkommende mand, og så skrev han så der med kridt på en bjælke, 1 streg for et får, 2 for et kreatur og 3 for en hest som han havde truffet løse. En sådan streg betød en Søsling = $\frac{1}{2}$ lybskskilling, disse blev så opkrævet om efteråret, og det var hans løn for sommeren, men kosten havde han også fået, på den måde, at han fik kosten omkring ved beboerne i forhold til deres hartkorn. For kodrengene gjaldt det om ikke at få for mange streger på bjælken.

I byen havde vi dengang også en stodderkonge, hvis hverv det var at holde udensogns tiggere borte fra byen.

Hos gårdmændene var bryllupper dengang meget store indbydelser, der skete 8 dage forud, bydemanden havde da en lang indbydelse, som han gerne skulle kunne udenad og det var ikke så let, for de der blev indbudt, rettede under indbydelsen gerne forskellige spørgsmål til ham, som han også helst skulle besvare, og så igen huske at tage fat hvor han slap. Bryllupper stod i 3 dage, lørdag, søndag og mandag, og torsdagen før kom de indbudte med foræringer af fødevarer til brylluppet, bestående af flæskeskinke, gæs, ænder, høns, smør

og æg og da blev de bispist med sortesup, finker med rosiner i, sorte og hvide pølser og risgrød, bagefter snapse til. Til brylluppet var tjenestefolkene altid budt med lørdag og søndag aften, om mandagen var kun de gifte og gamle samt opvarterne med.

Tærskningen foregik altid dengang med plejl, og rensningen med håndsold, maskiner dertil kendtes ikke. Høsletten var næsten en fest, dagen til sletten begyndte altid om eftermiddagen og så fortsættes til kl. 11 og kl. 2 begyndtes igen for at blive færdig dermed inden det blev alt for varmt, sædvanligvis var man så færdig til kl. 7, sommetider før. Til en sådan sletdag var der altid en velforsynet madkurv med og brændevin i overflodighed, og ved hjemkomsten et velforsynet bord. Der blev så godt som altid slået ud af græsset, så sletkarlene gik i skrå retning bagefter hinanden, med 3 eller 4 hugs mellemrum. Det var altid ham der gik foran der bestemte når de skulle begynde og når de skulle have dem en snaps, eller mellemad eller når leen skulle stryges. Synges skulle der også gerne dertil, i særdeleshed på hjemvejen. Når spisningen efter hjemkomsten var til ende skulle leerne gerne hares, inden de lagde sig til at sove, for at være parat til at begynde igen om eftermiddagen. For en sådan dagslet fik de der slog 4 Sh = 1 kr. 33 $\frac{1}{2}$ øre for dagløn i midten af forrige århundrede. Naboer brugte også ofte skiftevis at hjælpe hinanden i høsletten.

Kornhøsten var ikke nær så festlig. Efter høsten blev der holdt opskjøver, en gilde hvortil slægtninge og naboer samt de fremmede arbejdsmænd og koner der havde hjulpet til var indbudt. I julen blev der ligeledes holdt gilde for slægtninge og naboer, men det var på en mere tarvelig måde end nuomstunder. Ungdommen havde legs, det var danseture med beværtning 4 gange om året.

Som før omtalt stammede min bedstemø-

der fra Rødding og hver sommer var mine forældre en tur derhenne hvor nogle af vi børn var med. I 1857 var jeg med på denne tur og da var forstanderen på Rødding højskole Sofus Høgsbro, gift med en datter af pastor Jørgensen i Oksenvad, som jo tidligere havde været præst i Darum, og så skulle vi jo også om og hilse på dem. Dengang var der også skole for karle om sommeren, og jeg fik lyst til at være med der, og fik også lov til at komme der fra 1. november. Skolen havde ikke plads til alle elever, der var plads til 31 på skolen, vi boede 17 i byen, jeg kom til at bo i min bedstemoders fødehjem, hvor en søster til hende endnu levede. Foruden Høgsbro var Jens Lassen Knudsen og Vinsted samt en dyrlæge Friis lærere på skolen dengang. Jeg tror nok at hvis jeg havde været et eller to år ældre ville jeg have haft større udbytte af mit højskoleophold end jeg havde. Høgsbro fik større indflydelse på mig senere gennem hans blad *Dansk Folketidende* end gennem hans historieundervisning i skolen. Hans blad står endnu for mig som det bedste politiske blad jeg har kendt. Knudsens kirkehistoriske foredrag tiltalte mig meget, skønt jeg først senere kom til bedre forståelse deraf. Han var en udmærket oplæser, bl.a. læste han den vinter *Sønnive Solbakke* af Bjørnson, som da nylig var udkommen. Vinsted havde fysik, kemi, naturlære, landmåling og nivelering med os, det var altid meget interessant.

Skønt jeg i Ribe amts historiske samfunds årbog for 1923 har skrevet en del om oprørsåret 1848 vil jeg også gøre det her. Da oprøret udbrød vakte det stærkt røre landet over. Der gik nogle rygter om, at alle fanger i Rensborg og Glykstad var løsladt med pålæg om at gå til Danmark for at plyndre og ihjelslå. Der blev derfor sammenkaldt alt mandskab i sognet, som var nogenlunde våbendygtigt og de blev så af nogle ældre mænd, der i sin tid havde været soldater, indøvet i våbenbrug; geværer var

der kun nogle få af. Jeg mindes således den første dag de mødte til eksersits, da var min fader bevæbnet med et gammelt jagtgevær med flintlås, den ene af vore karle havde en pistol min bedstefader i 1813 fik foræret af en polsk løjtnant, den anden karl havde hans sabel, som han som befalingsmand i 1807 havde båret, den var uden skede.

Alle smedene i byen, der var 3 dengang, fik travlt med at smede spyd, der blev sat på en 3 alen lang stage. Nogle af dem var endog forsynet med et korsspyd, dermed blev mandskabet så bevæbnet, og der blev sat 6 mand til at gå vagt udenom byen om natten, for at forhindre mistænkelige personer i at få adgang. Der blev sat vagt ved Kongeåen både dag og nat for at forhindre uvedkommende i at komme over, dertil blev der også afgivet mandskab her fra Darum. På Breum banke, et højdepunkt sydøst for byen, blev der sat en tjæretønde med vagt hos, som skulle tændes når der blev givet signal fra lignende højdepunkter, hvorefter mandskabet skulle samles for at møde fjenden. Hver af mandskabet fik en rød kokarde med hvidt kors. Der var en begejstring over folket, som man ikke har kendt siden.

I Darum boede der en gammel mand *Jens o æ knold* lidt syd for kirken, han var død før krigen; mens han levede sagde han: *æ blå mænd de vil få udleveret sedler nedenfor hans hus*; det skete 1849, da fik anden forstærknings batalion, som da havde lyseblå uniform, udleveret kvartersedler der. Han havde også frud-sagt møllen i Darum, som blev bygget 1855.

I Darum var der i min barndom og ungdom en fræk og durkdreven bedrager, der hed Kristian Kristiansen, men kaldtes Kristian Ulv, om hvis bedrifter jeg vil forsøge at fortælle lidt om, dog ikke til efterfølgelse. Det første kup han gjorde, og hvorfor han blev tiltalt, var at han lånte en ridehest af en mand i Tømmerby, på denne red han til Hjerting, gik ind til told-



Thorsmarkvej 6 i Darum Sønderby. P. K. Pedersens fødehjem (foto 1985).

kontrolløren og sagde, at han kunne nok give ham oplysninger om, hvor der gemtes en hel del smuglergods, kontrolløren blev jo meget opmærksom og bad ham fortælle hvad han vidste. Han fortalte da, at under sognefogedens storstuegulv i Allerup var der et hemmeligt rum, under selve gulvet var der først et lag sand og nedenunder det igen et gulv, hvorunder det hemmelige rum var. Kontrolløren gav ham foreløbig 1 drittel, en fremmed mønt, som jeg kan mindes gjaldt 32 lybskilling; hvis hans angivelse viste sig at være rigtig skulle han få mere. Kristian red så derfra over Tarp-hage, et færgested over Varde å, til Billum kro, hvor han satte hesten og gik så til Søvigård, som da ejedes af en mand ved navn Smidt, som var gift med en slægtning til Peder Boms kone i Darum, og der udgav han sig for Rask Bom, en broder til Peder Bom, og nu var han kreaturhandler og ville købe kreaturer af Smidt. Som lidt i slægt blev han godt beværtet, men i samtalens løb opdagede Smidt, at han

ikke var den han gav sig ud for, han lod derfor, uden at Kristian vidste det, hans karl hente hans hest i Billum kro, og da han så ville til at gå, sagde Smidt: du er ikke den du giver dig ud for, nu er du arresteret, din hest står her og nu kører jeg dig til Varde. Kontrolløren tog til Allerup til sognefogeden og bød ham at brække gulvet op i storstuen, hvad han naturligvis nægtede. Kontrolløren lod det så brække op, men fandt intet hemmeligt rum, og måtte naturligvis besørge gulvet lagt igen.

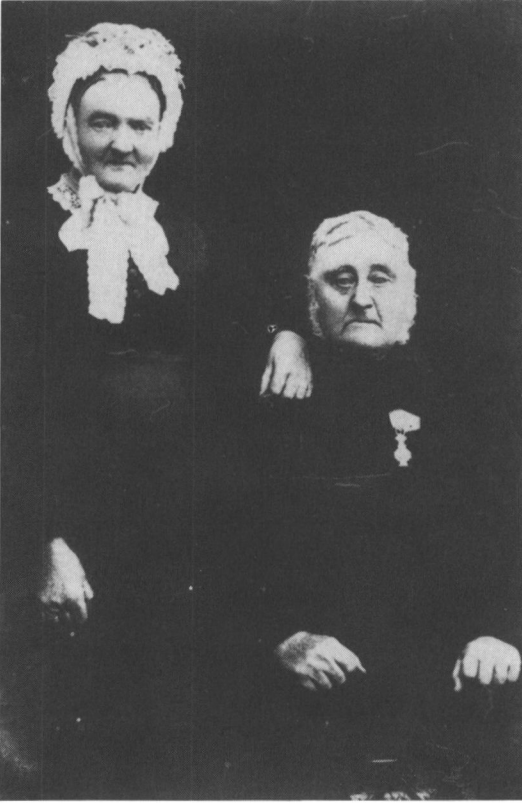
Engang kom Kristian ind på Døstrup kro, der ville han købe fedekreaturer; kromanden havde nogle fede stude stående, og dem var han så ude at se på og de blev også enige om prisen, dagen blev bestemt da han skulle aflevere dem i en kro længere syd på, de skulle jo til Hamborg. Kromanden mødte også med studene den bestemte dag, men Kristian var der ikke, og studene måtte så med hjem igen. Naboerne der havde fede stude drillede kromanden med at han sådan kunne lade sig nar-

re af en vagabond. Nogle år efter kom Kristian Ulv igen til Døstrup kro men var da meget dårligt klædt, kromanden kendte ham dog og fortalte Kristian, at naboerne havde drillet ham med studehandelen dengang, og spurgte, om han ikke nu kunne købe dem deres stude af? Det kan jeg jo ikke sådan som jeg ser ud, men det vidste kromanden råd for, han kunne låne et sæt tøj af ham, og det fik Kristian så på og så vandrede han og kromanden hen til naboerne og der købte han også deres stude, og det gik med dem som med kromandens, da de mødte med studene efter aftale, måtte de tage dem med hjem igen.

Engang kom han ind til en gårdmand i Oksvang og der sagde han, jeg kan se du har en dejlig indelukket gård, jeg kunne måske få lov at have en flok svin gående der i nat, de kommer nord fra og kan være her om en liden stund, jo det kunne han da godt, og han blev godt beværtet og da det var ovre undrede han sig over at svinene ikke allerede var der, han bad manden om at strø enhalv tønne byg ud i gården til dem, så ville han gå ud og se efter svinene, og dermed var Kristian borte. Engang kom han til en gårdmand i Andrup og udgav sig for at være gårdmand på øen Sild, og han manglede tjenestefolk og bød en god løn, han fæstede gårdmandens søn og datter; han manglede også heste, og dem fik han også købt, een af gårdmanden og een af præsten i Jerne. Så forsvandt han derfra. Engang blev han hjemsendt fra sygehuset i Ribe, hvor han var blevet indlagt for krampeanfald, han blev så lagt inde i fattighuset i Darum, hvor der dengang var en sal, hvor bymændene kunne samles til afgørelse af fælles sager, i denne sal blev Kristian lagt og der blev sat 2 mand vagt ved ham, som skulle holde på ham når anfaldene kom, og han kunne sige lidt før, at nu kom der et anfald. Om aftenen samledes der så nogle flere unge karle hos vagten, og de

kom'så til at spille kort, og når Kristian fik et anfald, var det jo ikke dem belejligt at smide kortene og de nøjes så med at se hen efter ham og så forsvandt krampetilfældene. Da min fader var sognefoged, kom Kristian altid til ham når han efter udstået straf blev løsladt, og han lovede hver gang, at nu ville han blive et skikkeligt menneske.

En aften kom han til mit hjem ifølge med en ung mand som han ville have arresteret, min fader kaldte så den unge mand ind i et andet værelse og sagde til ham: det er et slet selskab du der er kommet i, hvordan hænger det sammen? Og manden fortalte da, at han boede hos sine forældre ved Harte kirke. Han var nylig kommet hjem fra militærtjeneste og var snedker af profession. I hans hjem var Kristian kommet ind en morgenstund næsten nøgen kun iført et par pjaltede bukser og en dito trøje, og fortalte da at han var gårdmand i Lilledarum, men da han havde evne til at kunne kurere folk for sygdomme som lægerne ikke kunne kurere, så nænnede han ikke, for hans medmennesker, at blive hjemme ved gården, men rejste rundt for at hjælpe folk som trængte til det, og så var han om aftenen kommet til en kro for at blive der om natten, og da han jo kom i så mange senge, så brugte han altid at trække helt af om aftenen så han lå nøgen. Og om natten var der så kommet tyve ind og stjålet alt hans tøj og hans penge, og de pjalter han havde på havde kromanden givet ham, men dem kunne han jo ikke rejse i, så dersom han ville låne ham et sæt tøj at rejse hjem i, så måtte han få en del dyrlægebøger han havde, selv havde han jo nok i at kurere på mennesker. Han havde så lånt ham alt hvad han havde på, han havde jo nok mærket undervejs at Kristian helst ville være fri for hans følgeskab, men han ville jo ikke give slip på tøjet. Fader og karlen gik så igen ind til Kristian. Min moder måtte så finde noget gammelt tøj til Kristian, og da



Peder Kjeldsen (f. 1811, d. 1900) og hustru Stine (f. 1813, d. 1895). P. K. Pedersens forældre.

dette var gjort, måtte han med fader ind i et andet værelse for at skifte tøj.

I julen 1861 var jeg ridende til Alminde, og var da den vej om ad Ravnholt hvor jeg besøgte Anders Simonsen, da jeg var der kom sognefogeden fra Gjesten derind og da han hørte jeg var fra Darum fortalte han, at for nogen tid siden, en dag han ikke var hjemme, kom der en fra Darum, der blev transporteret hjem fra Horsens tugthus (dengang transporteredes fanger altid fra sognefoged), og han fortalte hans kone, at han var doktor og kunne kurere

sygdomme lægerne ikke kunne kurere, han vidste jo det var ulovligt, men han nænnede ikke for hans medmenneskers skyld at lade være og derfor var han jo også blevet straffet. Han var ellers gårdmand i Lilledarum, havde 4 heste, han var ikke vant til at gå så lange ture og nu var han så træt at han ikke kunne gå længere. Sognefogedens kone ynkede da over ham og bad karlen spænde for og køre ham til den næste sognefoged. Da vognen så holdt for døren og han kom ud til den, studsede han og sagde; mon sognefogeden dog ikke havde en fjedervogn? Ja, det havde han da nok, men karlen ville nødtigt have den tilsølet i det sølede føre. Havde jeg været hjemme sagde sognefogeden skulle han ikke sådan have snydt ham. Kristian døde i Holstebro arrest.

En anden original i Darum var en gammel smed, Anders Hansen, han var også benbrudslæge og blev som sådan meget søgt. Jeg mindes engang at herredsfoged Mynster fra Holsted, hvorunder Darum sogn da hørte, var i mit hjem, min fader var da blevet sognefoged, og da blev den gamle smed kaldt derhen i forhør, og en kone fra Tømmerby var også kaldt herover med en lille dreng, som smeden havde kureret for en benskade, hvorfor han var blevet anmeldt af en læge, da det var ulovligt. Herredsfogeden måtte idømme ham en mulkt på 30 Rdl. Kort tid derefter faldt herredsfogeden og brækkede et ben, og han lod da den gamle smed hente, og han satte benet i lave igen, så de 30 Rdl. fik han formodentlig godtgjort. Hans specialitet var ellers, især da han holdt op med at smede, at gå omkring i byen og fortælle historier. Han var født i Sønderjylland og der havde han lært smedehåndværket, han fortalte da at han var smed på en stor gård, og desuden var han jæger. Han havde engang fået et ådsel lagt ud på marken til ræven og fået et ladt gevær stillet sådan, at når ræven begyndte at arbejde i ådslet gik geværet af, og ræven

skulle blive ramt. En morgen han så kom derud var geværet afskudt, men ræven var der ikke, han gik så ind på gården og løste lænkehunden og tog så den og 2 jagthunde med ud og fik dem sat på sporet, og så gik han hjem. En lille tid efter gik han ud i porten for at se efter hundene og da kom de trækkende med Mikkelt ræv som nogen arrestant, een i hver side på ham og een i halen på ham. Jeg mindes en til af hans historier, det var naturligvis også der sønder fra, det var en karl, der var så urimelig stærk, han var engang kommet til at spille kort med tre andre karle, han mærkede da, at de ikke spillede ærligt, hvad han påtalte og de kom da i klammeri, han tog så een i hver hånd og slog sammen om den tredie og hug dem alle tre op imod loftet og slog 5 brædder op med dem. Det må man sige var en kraftkarl, dersom da ikke historien var løgn, som det meste af hvad han fortalte. Han var meget overtroisk, en gammel kone, der blev ernæret af sognet, troede han kunne hekse, hun kunne skabe sig om til hare, i naboens have kom der en vinter en hare i kålen, da han jo var jæger og mente han endnu som gammel mand kunne skyde, stod han en aften på vagt efter den og mente han så den lidt henne i toften, og skød så på den, men da han kom derhen var der ingen hare; ja, det må være den Vesterbyhare, sagde han. I Vesterby boede nemlig den gamle kone, han mente, der kunne gøre sig om til en hare, og på en sådan hare kunne bly ikke bide; men næste aften havde han ladet bøssen med en sølvknap, for sølv kunne en sådan hare ikke modstå, haren mente han også at se og skød på den, men der var ingen hare; tjenestekarlen på gården sagde det var et muldvarpeskud han havde skudt på, så heksen forblev uskadt.

Som barn led jeg meget af en øresygdom hvorved jeg blev aldeles døv på højre øre. Som følge deraf blev jeg fri for at være soldat, og for

at komme med i 64, men vi fik godt nok krigen at mærke, ide vi hver uge måtte levere fedekreaturer og flæsk til Kolding og desuden stille en del befordringer til fjendens rådighed, da min far var sognefoged, kom ordrene jo altid til ham. Anden påskedag mindes jeg, der blev sendt en mand afsted med 5 fede kreaturer, men hen på eftermiddagen kom der rygter om at fjenden trak syd på, jeg blev derfor på en hest sendt afsted for at standse ham med kreaturerne, og få sikker efterretning om hvordan det forholdt sig. Da jeg kom til Holsted kro og spurgte efter ham med kreaturerne, var han der, men var gået i seng, jeg fik så en pige til at få hem hen til vinduet, han boede ovenpå, og bad ham blive hvor han var til jeg kom tilbage med besked. Jeg red så videre, da jeg kom til Damgård kro, var der andre vogne som kom fra Kolding; kuskene fortalte da, at det kun var Prøjserne, der drog til Dybbøl, Østrigerne blev. Så vendte jeg om, besøgte en bekendt i Vejen, og tog så til Holsted for at få ham med kreaturerne afsted. Da jeg så kom hjem med den besked, måtte vi straks til at læsse høl, og samme eftermiddag kørte vi af sted med 12 læs høl, og nåede om aftenen til Vejen kro, jeg tog hen til den føromtalt bekendt, som jeg havde besøgt om morgenen, og jeg sov der om natten, hvad jeg trængte til. I Kolding havde vi fra mit hjem et spand heste liggende til ægtkørsel, en husmand fra Darum havde vi lejet til kusk for dem, han havde været soldat og var med i 3-års krigen. Da vi havde fået hølet leveret, var jeg inde på kontoret og fik en seddel til fri hjemkørsel for alle 12 spand, da det var besørget, og vi var færdige til at køre, kom husmanden som var kusk for os, til mig og sagde, at han havde ladet sig leje til soldat for en gårdmands søn i Seest, som lå på Fyn, og nu kom jeg så til at blive ved hestene, som stod i barakker syd for Kolding, vognen stod læsset med havre, så ville han køre befordringen hjem:

Det kan jeg ikke, men måske jeg kan få ham der er hernede med kreaturer til at blive ved hestene, sagde jeg, men det ville de andre, som jeg havde fælles hjemkørselssæddel med jo nødtigt bие efter, jeg måtte så overlade dem seddelen så de kunne køre. Vi måtte så hen og op-søge kreaturtrækkeren, fandt ham også, og han var også villig til at blive ved hestene, indtil jeg kunne få en anden derned til det, men han var da så beruset at han knap var tilregnelig, men da der lå flere fra Darum dernede, lovede I af dem at have tilsyn med ham og hestene, indtil han blev ædru. Nu skulle jeg så hen på vognkontoret igen og have seddel at køre hjem på, da man ellers udsatte sig for at blive anholdt, hvis man traf på fjendtlige soldater, jeg traf så heldigvis en lærer fra Seest, som jeg kendte, han kunne lidt tysk, ham fik jeg så med derhen, så lykkedes det.

Senere på sommeren havde vi en tid standset med leveringen til dem, men så kom der en officer med en del mandskab herud, og jeg mindes, at vi på en gang måtte af med 64 kreaturer, som rigtignok ikke var fede allesammen, samt en hel del læs hø. En tid havde vi indkvartering af østrigske jægere, og det må siges til officerernes ros, at de holdt streng disciplin, og satte en ære i at mandskabet opførte sig godt. En dag var der en af dem der havde drukket sig fuld og lavet noget spektakel i sit kvarter, han blev krumsluttet, og dagen efter blev han spændt på en bænk og fik stokkeslag. I mit hjem lå løjtnanten, hans tjener var en dag inde hos en nabo til os hvis husholderske var ene hjemme, og han havde da været uforskammet mod hende, dagen efter var hun i mit hjem og fortalte min moder om hans opførsel, men hun ønskede ham ikke meldt derfor, min moder gjorde tjeneren forståelig, at hun havde været og klage, og han blev noget betuttet derover og kom der aldrig senere.

Nogen dybere forståelse af kristendommen

fik jeg ikke ved min skolegang eller konfirmation, men da jeg var omkring 20 år trængte det spørgsmål sig ind på mig, er du en kristen? Og hvor går du hen hvis du skulle dø nu? Jeg kom til at læse et lille skrift af en engelsk præst, Ryle; med overskrift *Er du på vejen til Himmelen* og efter at jeg havde læst det var jeg klar over at det var jeg ikke, og skulle jeg finde et tilfredsstillende svar på dette spørgsmål, måtte det nok være i de helliges samfund. I min fødeby var der dengang kun een familie der blev kaldt hellige, og det var den førømtalte andenlærer Peder Jakobsen, og da det var ham der havde det lille sognebibliotek, så fik jeg jo let adgang til at komme der. Der traf jeg også for første gang hende der skulle blive min hustru, det var i vinteren 1861, hun var en søsterdatter til P. Jakobsens kone og var fra Ganderup mark i Fol sogn. Begge hendes forældre var døde og hendes broder havde gården, hun var kommet hjem med P. Jakobsen fra en rejse de havde gjort derud, på hjemturen havde de også besøgt Johannes Kloppenborg i Harreby, hvis kone også var i slægt med P. Jakobsens kone. I åndelige henseende var de også beslægtede, idet J. Kloppenborg hørte til de opvakte i den hernhuttiske retning, som havde hjemsted i Christiansfeldt. I hans hjem samledes ofte dengang de opvakte deromkring, og der havde min tilkommende forlovede også fået øjnene åbnet for kristendommens sandhed. I dette forår kom pastor Gad til Darum, hos ham kom hun til at tjene om sommeren 61 og vinteren derefter kom hun til at holde skole for Jens Jakobsens og Peder Lauridsens børn i Vejen. Denne vinter blev vi forlovede, just ikke efter de gamles ønske, men vi havde jo ingen hast og så gik det jo godt i lave.

1866 købte jeg møllen i Darum af min fader og Jens Helle, som de havde bygget 1855 og som jeg og J. Helles søn havde bestyret den i flere år. Den 3. november holdt vi bryllup.

I 1868 blev der på af Vilhelm Birkedals afskedigelse fra sit embede i Ryslinge i Rigsdagen, indbragt forslag om tilladelse til at oprette valgmenigheder inden for folkekirken; mod dette lovforslag blev der rejst en voldsom agitation, der blev til præsterne udsendt trykte protester til underskrift af menighederne, imod en sådan lov. En sådan var jo også kommet til pastor Gad i Darum, og en aften min kone og jeg kom fra Allerup, hvor vi havde besøgt en syg pige der havde tjent os, og på hjemvejen gik ind i Nørreby for at besøge en syg kone, fortalte de os, at pastor Gad havde sammenkaldt til et møde denne aften hos gårdmand Poul Jepsen, men de vidste ikke hvad det var om, manden vi besøgte og jeg gik så straks derom, da var stuen fyldt af mænd, samtidig med os kom der en mand til, og vi stillede os op ved døren. Så begyndte pastor Gad at holde et foredrag om et så forfærdeligt lovforslag der var kommet frem i Rigsdagene om tilladelse til at oprette valgmenigheder indenfor kirken, og skildrede hvilken ulykker det ville fremkalde, Folkekirken ville jo splittes ad, og det ville volde megen forstyrrelse om en sådan lov blev vedtaget. Da han så endelig sluttede sagde han: men er der nogen der har en anden mening skal de komme frem dermed. Da jeg dengang læste *Dansk Folketidende*, hvad jeg gjorde så længe den udkom, kunne jeg ikke tie stille men tog ordet og sagde, at efter min mening ville loven, hvis den blev vedtaget akkurat virke det modsatte af hvad pastor Gad havde skildret, den ville, idet en menighed som ikke var tilfreds med sin præst ville, så fremt loven ikke blev vedtaget, være fristet til at træde ud af folkekirken og derved splitte denne. Gad blev meget vred, kom farende hen imod mig og sagde om jeg troede det var heldigt at folk selv valgte deres præst; så skulle vi se hvordan præsterne ville krybe for at blive valgt (en mærkelig udtalelse i dette tilfælde).

Nogle dage før dette møde talte jeg med ham og da betroede han mig, for han var en meddelsom mand, at hans stjerne stod højt ved den daværende kulturminister ellers var han ikke kommet til Darum, da der var ansøgere der havde større berettigelse end ham, grundet derpå svarede jeg ham på hans udtalelse om at præsterne ville krybe for at blive valgt; ja, hvad sker ikke nu overfor deres foresatte. En gårdmand stemte med og forsvarede lovforslaget, en anden gårdmand støttede pastor Gad ved at sige, at en sådan lov måtte vi nok sørge for at få forpurret, en tredje gårdmand sagde: *nej lad vos blyv ve de vi håv lær*. Adressen mod lovforslaget blev underskrevet af hele forsamlingen med undtagelse af vi tre ved døren og den gårdmand som støttede mig. Pastor Gad havde 3 aftener i træk før dette møde holdt møde i Sønderby, Midtby og Lilledarum og alle steder fået de tilstedeværendes underskrift. Trods dette gik lovforslaget heldigvis igennem og de bebudne ulykker er udeblevne.

Med pastor Gad havde jeg efterhånden adskillige sammenstød, som jeg dog ikke skal komme nærmere ind på her. Til hans undskyldning tjener, at han var vokset op under en tid, da præstens mening gerne var hele sognets mening, og da han var noget hidsig af natur, tålte han ikke gerne nogen modsigelser af en så ung mand som jeg, men det skal siges til hans ros, at han altid fortrød det, når han havde overilet sig, ikke på den måde at han kom og gjorde en undskyldning, men dog på sådan en måde at det var tydeligt, at han ikke ville bryde forbindelsen med mig. Et lille træk vil jeg dog endnu fortælle fra pastor Gads tid. Det var en vej, der gik fra kirken nord for møllen ud til østre ende af Sandgaden (den nuværende plantage) hvor den stødte sammen med en derværende præstevej til Bramminge, som da var anneks til Darum; som beboerne i Nørreby og Lilledarum anholdt sognerådet om at få



Darum Mølle og Møllegård 1864.

optaget på vejregulativet som offentlig vej, pastor Gad var endnu sognerådsformand, skønt det var efter 1867, indtil den tid var han jo selvskreven formand, 4 af sognerådets medlemmer stemte for vejens optagelse på regulativet, blandt disse var også formanden, 3 stemte imod. Ved næste sognerådsmøde tog han sagen op igen, og stemte så selv imod dens optagelse, hvorved der blev kun 3 for og 4 imod. Dette påtalte sognerådsmedlem Povl Jepsen med vist nok nogle skarpe ord, så pastor Gad blev vred og nedlagde straks sin post som formand og bad medlemmerne om at vælge Povl Jepsen, hvad de også gjorde. Siden den dag har ingen embedsmand været sognerådsformand i Darum.

Efter Gad fik vi den bekendte Fejlberg til præst i Darum. Han var ikke alene en god

præst men også et meget behageligt menneske at omgås, desuden var han også mekaniker. Han kom engang ind på møllen i Darum til mig da jeg var i færd med at skille pillekvernen ad for at sende jerntøjet til Århus og få en ny metalbøsning støbt og drejet tilpas til den, der var slidt op; *Hvad er det De har for?* spurgte han, og da jeg havde forklaret ham det sagde han: *Mon jeg ikke kunne gøre det? Jeg kan dreje Dem en træmodel, som De kan sende til Århus og få støbt, og så kan jeg dreje den tilpas. Den skal drejes tilpas både ud- og indvendigt,* sagde jeg, *kan De også det?* Ja det kunne han nok, og derved blev det så. Jeg sendte modellen til Århus og den kom igen i metal og Fejlberg drejede den både ud- og indvendig, så den gik som den skulle og jeg blev sparet for betydelige omkostninger. En dag kom der en

skræder ind til ham med en symaskine, der ikke ville makke ret, og spurgte om han kunne gøre den i stand, Fejlberg kendte ham ikke og spurgte ham derfor, hvor han var fra. Han var fra Vilslev, men syede her i Darum, så kan De vel gå til Deres egen præst med den sagde Fejlberg; forhandlingen endte dog med at han gjorde maskinen i stand, til stor glæde for skræderen.

I 1876 fik vi dannet en venstrevælgerforening her i Ribe amts tredie valgkreds med det formål at få en venstremand valgt ind i folketinget istedet for den gamle folketingsmand Kruse som da repræsenterede kredsen. For denne forening blev jeg valgt til formand og malermester Brun i Ribe til næstformand. Rigsdagen blev kort derefter opløst og nyvalg udskrevet, vi havde ingen kandidat, og jeg skrev straks til Sofus Høgsbro og spurgte, om han ikke kunne give os anvisning på en kandidat, men det måtte ikke være en embedsmand. Han skrev så, at når vi ingen embedsmand ville have, kunne han anbefale os at opfordre gårdejer Jens Busk i Aes ved Horsens, som Venstre der havde stemt på til landstingsmand, eller også gårdejer Hostrup i Ågård ved Kolding. Efter dette brev modtagelse tog jeg straks til Ribe for at tale med næstformanden, om hvem af disse to vi skulle henvende os til, vi blev da hurtigt enige om at opfordre Jens Busk til at stille op, og fik også kort efter hans ja dertil. Det første møde blev holdt i Bramminge i gæstestalden ved den gamle Kikkenborg kro; foruden den gamle Kruse, som også stillede sig op igen, opstillede højre teologisk kandidat Morten Andersen fra Vilslev. Jens Busk havde seminarieførstander Peter Bojsen fra Gjedved med til at anbefale ham, en bedre ordfører kunne han næppe have fundet; han og Fabricius fra Bramminge hovedgård havde gået i skole sammen i Haderslev og skønt Fabricius var højremand, indbød han både Boj-

sen og Jens Busk til at bo hos ham om natten. Fru Fabricius havde en særlig evne til at skænke en toddy så kraftig, at man kunne blive fuld af een, og det fortalte Jens Busk bagefter, at da han og Bojsen kom op på gæsteværelset sagde de til hinanden: *Hvordan vil det gå? Den første nat vi er her i valgkredsen tager vi ind til en højremand og drikker os fulde.*

Valgdagen kom. Som formand for Venstrevælgerforeningen måtte jeg gøre rede for, hvorfor Jens Busk blev opstillet her, og anbefalede ham. Han blev også valgt med et betydeligt flertal.

I Ribe amtsråd sad der indtil 1880 kun een venstremand, Niels Møller, Letbæk mølle. Dette år skulle vi have valg til amtsrådet af de lavest beskattede, sognerådet, i den anledning samledes venstrevælgerforeningernes bestyrelser fra de forskellige valgkredse i amtet, til et møde i Varde for at drøfte, hvilke mænd vi ville foreslå til valg ved det forestående amtsrådsvalg; vi blev der enige om at foreslå Husted, Lønne mølle, N. Nielsen, Haragergård, Niels Møller, Letbæk mølle, og mig. Dette forslag blev også anerkendt af valgmandene, og vi blev alle valgt. De afgåede var Fabricius, Bramminge hovedgård, gårdejer Hans Lassen i Tjæreborg, og gårdejer Sørensen. Store Hebo. Da var den gamle Nielsen stiftsamtmand i Ribe, han var en hædersmand. Skønt han var kommet frem under en hel anden tid, forstod han dog altid, efter at have betænkt sig lidt at tage hensynsfuldt på de nye forslag vi efterhånden kom frem med. Vi fik indført, at amtsrådsmøderne blev bekendtgjort i alle amtets udkommende blade, hvad de efter landkommunalloven af 1867 også skulle, indtil da var de kun bekendtgjort i Ribe Stiftstidende. Vi fik også sat igennem at der kom en lægmand ind i skoledirektionen, hvortil jeg blev valgt for Ribe og Gjørding herreders provsti, og var det i over 30 år. Medlem af amtsrådet

var jeg i 18 år; på grund af min kones svage helbred måtte jeg da sige nej.

Da Husmandskreditforeningen i 1880 blev oprettet, blev Fabricius, Bramminge hovedgård valgt til repræsentant for Ribe amt og jeg blev valgt til taksationsmand for Ribe herred, men da Fabricius året efter gik fallit uden at sagen med en del af vurderingsmændene var ordnet, kom direktør Elmkvist fra Ålborg derud, og der kom så ridende bud til mig på Frøsiggård, om jeg ikke ville komme til Bramminge til direktøren. Jeg tog straks derover, og da vi havde talt lidt sammen, bad han mig om at overtage pladsen som repræsentant, indtil generalforsamlingen i september, hvorved valget skulle foregå, det gjorde jeg så og i september blev jeg genvalgt og så fremdeles til repræsentant i 8 år. Så var der kommet husmænd i foreningen som godt kunne overtage pladsen og snedker Rechnagel i Holsted blev repræsentant efter mig.

I 1890 nedlagde forstander Schrøder, Askov, sit mandat som landstingsmand. Som formand for Venstrevælgerforeningen skrev jeg så til N. J. Termansen, Læborg, og bad ham modtage valg; da det sikkert ville kunne gennemføres, han faldt jo ved valget 4 år tidligere da Schrøder blev valgt. Han svarede mig tilbage, at han betragtede hans politiske virksomhed som noget ondt og ville ikke modtage valg oftere. Venstrevælgerforeningens bestyrelse i de forskellige valgkredse i 11'te landstingskreds samledes til et møde i Varde for at drøfte kandidatspørgsmålet til det forestående udfyldningsvalg, der kom straks tanken frem om at opfordre Termansen til at modtage valg, men da ikke alene jeg men også lærer Mouridsen fra Vellinge havde opfordret ham dertil og fået samme svar som jeg, frafaldt man hans kandidatur, og så havde vi ingen. Tømmerhandler Jens Pedersen, Ribe, foreslog da til min overraskelse mig til at modtage valg. Efter

der var forhandlet en del derom, opfordrede de mig enstemmigt dertil, jeg turde ikke sige ja straks, da det kom så uventet, og udbad mig nogle dages betænkning, så ville jeg gennem bladene meddele dem min beslutning. Efter at have drøftet med min hustru, blev vi enige om, da der ikke var stemning for nogen anden kandidat, at sige ja dertil. Valgdagen kom og jeg blev valgt.

Det var med noget blandede følelser, at jeg gik ind til denne gerning, jeg følte, at jeg ikke var i besiddelse af evner til at fylde pladsen, men opfattede det dog som Guds vilje at jeg fik den, uden selv at have gjort noget derfor. Det var i de bevægede provisoriske år hvor rigsdagen var sat ud af spillet, men hvor der fra det moderate Venstres side, med Frede Bojsen som fører, søgtes forhandlinger med forsmåede højremænd, bag Estrups ryg, om at komme ind på lovlig grund igen, hvad der også lykkedes i 1894, men Venstre skiltes på dette spørgsmål. Da den provisoriske finanslov i 1885 blev udstedt, vakte det almindelig harme landet over, og værre blev det da de provisoriske politigendarmen kom. Heromkring var skattenægtelse til at begynde almindeligt, men det sløjede snart af, så jeg var måske den eneste her omkring som holdt ud i alle 9 år. Første gang der blev gjort udpantning hos mig på Frøsiggård, havde sognefogeden en af de lyseblå gendarmen med og en lejet husmand som vidner. Jeg havde affattet en protest mod udpantningens lovlighed som jeg forlangte ført til protokols. Gendarmen var pennfører, da jeg så havde dikteret ham det første ark og tog det næste op af lommen, kastede han pennen hen ad bordet og sagde, at nu skrev han ikke mere, jeg bad så sognefogeden om at tilføje at han nægtede at modtage protesten, ja, det var da ikke meningen sagde han, og så tog han pennen og fortsatte. Så ville han pante een af køerne for skatten, men jeg sagde han

havde ikke lov at pante noget som kunne gøre indgreb i min næring; *Hvad har du så at stille i pant*, spurgte han, jeg viste ham så en sparekassebog af en af børnenes; *Den tager jeg så med*, sagde han; *Ja det har du jo lov til, når du ikke tror den er sikker nok hos mig*, svarede jeg, jo det troede han jo nok den var og pantet beholdt jeg.

Gendarmerne gjorde selv forsøg på at fremkalde resultater for at bevise deres nødvendighed. Således stod jeg engang på gaden ved siden af Varde torv og snakkede med 2 bekendte. Der var i øjeblikket ikke andre mennesker på gaden eller torvet end os, så kom der 3 eller 4 gendarmere marcherende, de rendte så til den ene mand til han drev over imod vi andre to, men takket være vor jyske natur blev der intet resultat ud deraf; men i bladet gav jeg en lille fremstilling af deres opførsel. På en valgdag i Ribe måtte herredsfuldmægtig Pontoppidan lodse en af dem igennem folkemængden til hans opholdssted og bede ham blive inden døre, han havde nemlig gjort forsøg på at arrestere en mand der var noget beruset og det syntes vælgerne ikke om, de klemte sig så tæt sammen om ham at han ikke kunne røre sig før Pontoppidan kom og hjalp ham igennem.

Som repræsentant for husmandskreditforeningen fik jeg jo lejlighed til at komme en del omkring, ikke alene i Ribe amt, hvor jeg kom på eftersyn af panter i alle sogne, men også omkring i Jylland hvor vi skiftevis holdt generalforsamling omkring i de forskellige byer hver eftersommer, og fik derved lejlighed til at stifte bekendtskab med mange mænd.

Ved at komme omkring på eftersyn af panter, fik jeg ofte lejlighed til at se hvor tarveligt et par unge mennesker havde begyndt at danne dem et hjem, ved at bygge dem et hus med vægge af tørv, med nogle små vinduer fra en gammel nedlagt bondegård, tømmeret var fra en granplantage på den bare hede som de for

et ubetydeligt beløb havde købt; efter nogle års forløb havde de så selv strøgen en del sten og brændt dem i et hul ind i en bakke, og derved ved egen flid fået stenmur i stedet for tørv, og efterhånden som de havde fået mere af heden opdyrket og fået mere besætning, gerne et par stude til at gøre arbejdet med. Ja ofte til at begynde med, kørte og pløjede de med en ko og en stud. Med flid og sparsommelighed har mange på den måde skaffet dem et ret pænt hjem. Det var mig en fornøjelse at sidde og høre dem fortælle om hvordan de havde måttet kæmpe dem frem, og det var tydeligt at det også var en glæde for dem selv at fortælle derom og fremvise hvordan det nu så ud, ret ofte med en lille pæn have og sommetider lidt plantage omkring huset. Det er ikke gerne de ringeste mennesker der bliver opdraget i sådanne hjem. Om afstandene opdagede jeg snart at de havde lidt andet begreb end vi der boede i mere tætbebyggede egne. Jeg mindes jeg en dag spurgte efter en mand jeg også skulle besøge, jo svarede den adspurgte, han kender jeg godt, han bor lidt ovenfor bakken, jeg mente så jeg var tæt derved, men blev meget skuffet, jeg havde da nok 1/4 mil dertil. Også kneb det ofte med at finde de personer jeg søgte, da de ret tit gik under et andet navn end den jeg havde. Jeg kom derfor ikke sjældent til at gå et stykke af min vej. Hos købmændene eller smedene var jeg mest sikker på at de kendte de rigtige navne.

Ved det ordinære valg til landstinget i 1894 kunne de moderate venstre kun sætte en mand igennem, og det skulle naturligvis være den gamle prøvede og dygtige Thomas Nielsen fra Herning, en mand med en ualmindelig god hukommelse og en meget dygtig mand i en debat. Frede Bojsen, Rødkilde, satte jeg meget højt, han var en kundskabsrig mand og meget hensynsfuld overfor vi menige medlemmer, og altid saglig i forhandlingerne,

brugte aldrig sårende ukvemsord over sine modstandere. Harald Holm, hos hvem jeg boede i de 4 år jeg var i landstinget kom jeg også til at holde meget af, han var også en betydelig dygtighed, der under venstrestyret uden tvivl ville have kunnet fylde pladsen som kirkeminister. Klavs Berntsen hvem jeg også fik personlig kendskab til, er sikkert en af landets bedste folketalere. Der er naturligvis mange flere jeg kom til at stå i taknemmeligheds forhold til, men som bliver for vidtløftigt her at opregne. Jens Busk og jeg skiltes jo som meningsfæller, da han gik over til det radikale parti, *Politikens* folk, Brandes og Hørup.

Efter forliget blev vi moderate venstremænd heftigt angrebet af de af venstre der ikke kunne følge os, og som nu havde antaget navnet Reformpartiet, så ved det påfølgende folketingsvalg tog de flere kredse fra de moderate, men såvidt jeg husker gik de allerede i 1902 sammen i et parti.

I de provisoriske år blev der i den vest- og sønderjyske kreditforening stillet krav om at obligationsejerne måtte føre tilsyn med panterne, dette kunne efter vor mening under disse politiske bevægede tider gerne få skæbnesvangre følger for vi skyldnere. Den repræsentant, Hans Volf, vi havde var højremand og var stemt for at obligationsejerne skulle have lov til at føre et sådant tilsyn; vi satte os derfor i bevægelse for at få en anden repræsentant valgt. Jeg blev opfordret til at tage mod valg, men da jeg dengang endnu var repræsentant i husmandskreditforeningen, kunne jeg ikke godt overkomme begge dele, og foreslog derfor at vælge Lambert Hansen, Darum, det lykkedes også og han er det endnu.

I Ribe havde vi dengang kun pengeinstitutter der lededes af højremænd, dette kunne også under sådanne politiske forhold blive til fortræd, vi satte os derfor i bevægelse for at få oprettet en venstre sparekasse, vi fik en solid

ung mand, Lambert Holle fra Darum, til at tage over på den sjællandske bondestands sparekasse for at uddanne sig i denne forretning. Sparekassen fik vi rejst under navnet *Landbosparekassen for Ribe og omegn*, og der blev stillet en garanti for indskyderne af 40.000 kr. I begyndelsen gik det kun småt, men da administrationen var billig og bestyrelsen ingen vederlag fik, gik det efterhånden godt fremad, nu er indskuddene godt 4 millioner. Efter nogle års forløb var sparekassen kommen i god gænge, og da Bramminge stationsby voksede stærkt til var der trang for at få et pengeinstitut der. Vi fik da oprettet *Banken for Bramminge og omegn*, hvor direktør for Landbosparekassen i Ribe, L. Holle, så blev ansat som direktør, og hans broder Niels Holle, der en tid havde medvirket ved sparekassen i Ribe, blev så direktør i Ribe og er det endnu. Banken i Bramminge gik meget godt, i flere år gav den 10% i udbytte. Da Andelsbanken så kom ville den nok købe banken, og ved den i samme anledning afholdte generalforsamling blev det vedtaget at sælge den, og vi fik vore aktier på 200 kr. udbetalt med 300 kr.

Under min rigsdagsvirksomhed i 1892 døde min yngste søn Laurids Pedersen af blindtarmsbetændelse, på en rejse i Sønderjylland. Et lille træk af en tysk præsts optræden ved denne lejlighed vil jeg fortælle. Min søn skulle naturligvis hjem og begraves, og det var jo forbunden med en hel del ulejlighed, det skulle anmeldes hos præsten i Hygum, hvor min søn havde opholdt sig, hos amtsforstanderen i Rødding, hos hvem jeg var i en langt forhør, hvortil jeg måtte have frimenighedspræst Lyche i Rødding som tolk, da han ikke ville forstå dansk (hvad de dog da krigen i 1914 udbrød meget godt både forstod og talte) og jeg ikke forstod tysk. Til landråden i Haderslev skulle jeg have andragende sendt, om at få lov til at føre ham hjem, og den skulle ledsages af en at-

test fra lægen i Gram om dødsfaldets årsag. Andragendet skrev pastor Lyche for mig og så måtte jeg afsted til lægen i Gram for at få attesten, han skulle jo først se ham, sagde han, jeg havde fået attest fra lægen i Ribe der havde behandlet ham, i henhold til den attest frafaldt han så kravet om at se ham, og jeg fik attesten og sagen afleveret på posthuset samme aften. Da jeg så kom til Hygum, havde Peder Jensen været hos præsten og meldt dødsfaldet og præsten havde da af en tysk lovbog læst op for ham, at han kunne tilkomme 12 mark og degnen 6 mark, da han ikke skulle have det mindste med begravelsen at gøre tvivlede jeg om hans berettigelse til noget vederlag, men bad P. Jensen om at betale hvad han forlangte men få en kvittering af ham, så kunne jeg måske få sagen undersøgt, da P. Jensen så var hos ham for at betale det forlangte beløb og forlangte kvittering, sagde han, han gav ingen kvittering, ja, så kunne P. Jensen heller ikke betale ham pengene, da jeg bestemt havde forlangt kvittering derfor; han ville så nøjes med det halve sagde han, det er ikke beløbets størrelse det kommer an på sagde P. Jensen, når bare jeg får kvittering derfor, og den ville præsten ikke give og så fik han heller ingen penge.

Det sidste år jeg var i landstinget døde min ældste datter Kristine den 6. januar, 23 år gammel, til stor sorg for os og hendes forlovede Jakob Hillerup fra Slipsager. Den 6. marts 1900 døde min kære trofaste hustru; trods hendes svage helbred kunne hun ikke alene følge med i hvad der foregik i hust, men også med interesse følge med i hvad jeg havde med at gøre uden for hjemmet. Hun hørte til de fromme stærke kvinder der er Danmarks mål.

Min ældste søn Peder blev 1899 gift med Laura Vind fra Fol, de købte Tved kro, og boede der til efteråret 1901, da delte jeg Frøsiggård mellem ham og min datter Maren, der i 1900 var blevet gift med Hans Kristian Peder-



P. K. Pedersen, landstingsmand (f. 1840, d. 1925).

sen fra Hesselho i Starup sogn. Peder fik den gamle gård og Maren den ny, som blev kaldt Virkelyst. Allerede 1908 døde Maren, og en lille pige de havde døde 1 ½ år efter hendes moder, godt 7 år gammel. I 1910 døde min søn, den sidste af min børn. Efter ham er der en søn, Hans, og 2 døtre Sara og Hedvig, der nu alle tre er voksne. I 1911 blev mine svigerbørn gift sammen, de ejer nu Frøsiggård.

Da tyskerne i 80-erne i forrige århundrede lukkede for tilførsel af svin fra Danmark, og Kopmann og Hejman, de eneste der havde svinelagerier, i hvert fald her i Jylland, nedsatte

prisen pr. pund levende vægt fra 24 øre til 16-17 øre, så var det jo den rene ruin for vi landmænd at fede svin op, Peter Bojsen i Gjedved der da var formand for landboforeningen, satte sig igang for at få oprettet et andelssvineslagteri i Horsens, og det lykkedes. Her på egnen omkring Esbjerg begyndte vi også at røre på os i den anledning, vi fik P. Bojsen herud for at gøre rede for de erfaringer de allerede havde gjort i Horsens. Vi begyndte derefter at samle andelshavere med opgivelse af det antal svin de forpligter sig til mindst at levere, men var efter lovene forpligtiget til at levere hele deres produktion. Betingelsen for at slagteriet måtte bygges var, at der blev tegnet mindst 20.000 svin, dette kneb, men lykkedes dog til sidst. Bestyrelsen blev valgt, hvori også jeg kom, møller Hansen, Spangsbjerg mølle blev formand. Nu gjaldt det så om at finde en hel dig plads hvor man også var sikker på at have det fornødne vand, vi var 2 pladser tilbudt, den ene til 35 øre pr. kvadratalen, den anden til 11 øre pr. kvadratalen. Den billigste ville vi naturligvis helst have når vi var sikker på at der var vand. Vi fik en gammel mand fra Frederits egnen, der var i besiddelse af evne til at

finde vand, til at komme herud for at prøve om der var vand, bestyrelsen blev sammenskaldt, og da vi kom ud på marken, det var helt ubebygget der, havde han lagt en række fyrrekviste skråt op over marken, i denne linie forsikrede han for at der var vand nok. Han blev så stillet et stykke fra linien, blev godt blindet, og med en pilekvist mellem fingrene på begge hænder gik han så langsomt hen over marken, lidt krumbøjet, og da han nåede i nærheden af fyrrekvistene begyndte pilekvistene at bøje sig imod jorden, dette gentoges flere gange med samme resultat. Vi bestyrelsesmedlemmer prøvede det også, men i vor hånd gjorde pilekvisten ingen udslag, derimod i arkitektens hånd gjorde den tegn til at vise det, men ikke så tydeligt som i den gamle mands hånd. I tilid hertil blev denne plads så købt og slagteriet bygget. Den første direktør vi fik var meget uheldig og blev efter en forholdsvis kort tid afskediget. Siden da har slagteriet gået meget godt, er flere gange blevet udvidet, og for nogle år siden da der slagtedes over 100.000 svin årligt, blev der bygget en filial deraf i Struer, og produktionen er siden den tid forøget betydeligt.